

Namir Karahalilović – Munir Drkić, AHMED SUDI BOŠNJAK: KOMENTATOR PERZIJSKIH KLASIKA, Fondacija „Baština duhovnosti“ – Biblioteka Kulturna baština, Mostar 1435/2014, 184 str.

Studija pod naslovom *Ahmed Sudi Bošnjak: Komentator perzijskih klasika*, autora dr. Namira Karahalilovića i dr. Munira Drkića dobrodošlo je osvježenje postojećoj literaturi o Ahmedu Sudiju Bošnjaku na bosanskom jeziku. Obim tog korpusa obrnuto je proporcionalan ugledu i specifičnoj naučnoj težini ovog autora, koji po svjedočenju mnogih autora, i klasičnih i modernih, spada među najutjecajnije komentatore perzijskih klasika čiji značaj uveliko nadilazi vremenske okvire doba u kojem je živio, ali i geografiju u kojoj se kretao i pisao. Iako je ime Ahmeda Sudija Bošnjaka itekako poznato istraživačima perzijske književnosti u svijetu, o njemu postoji razmjerno oskudna literatura: svega nekoliko članaka, jedan kraći pregled života i stvaralaštva na turskom jeziku (Nazif M. Hoca, *Sudi: hayati, eserleri ve iki risalesi'nin metni*, 1980, 65. str.) te sada i monografija dr. Karahalilovića i dr. Drkića. Iako se taj nesrazmjer čini nelogičnim, razloge za njega ne treba tražiti daleko: Ahmed Sudi Bošnjak bio je izuzetno produktivan pisac, pisao je na osmanskome jeziku o gramatičkim, leksičkim, semantičkim i inim prefinjenostima perzijskog jezika u djelima najvećih draguljara riječi perzijske klasike. Ukoliko tome dodamo njegov drugi važan akademski interes, a to je arapska gramatika kojoj je posvetio nekoliko djela i na koju se višekratno poziva u svojim komentarima perzijskih klasika, onda tek naziremo konture problema: da bi se neko kvalitetno i sveobuhvatno uhvatio u koštac sa ovim autorom i njegovim opusom, potrebno je više nego solidno poznavanje i perzijskog i osmanskog, pa unekoliko i arapskog jezika, kao osnovni lingvistički preduvjet pristupa njegovom djelu. Oni koji su posjedovali te preduvjete, kao i oni koji su se usudili na takav jedan poduhvat, nisu bili brojni. Koliko je meni poznato, jedan obuhvatan rad o Sudiju Bošnjaku kao komentatoru perzijskih klasika kod nas je napisao Šaćir Sikirić, o čijim filološkim kompetencijama ne treba previše trošiti riječi. Osim tog rada, tu su i prilozi Džemala Čehajića i Bećira Džake, svi redom objavljeni u *Prilozima za orijentalnu filologiju* Orijentalnog instituta u Sarajevu. Spokojno se može ustvrditi na samom početku da studija *Ahmed Sudi Bošnjak: Komentator perzijskih klasika* nije samo uspješan kontinuitet postojeće literature o Sudiju na našem jeziku, već predstavlja istinski pomak u tom smislu.

Metodološki, autori Sudijev komentatorski korpus nastoje posmatrati u okviru postojeće pisane tradicije perzijskih klasika u Osmanskom carstvu,

te u tom kontekstu ukazati na prednosti i nedostatke u odnosu na ranije komentare nastale u osmanskih znanstvenim i književnim krugovima. Sudijev komentatorski rad u tom smislu je izuzetno indikativan: sama odluka da napiše komentare skoro svih značajnijih remek-djela klasične perzijske književnosti koja su uživala ugled u osmanskome miljeu, tačnije Sadijevih *Dulistana* i *Bustana*, Hafizovog *Divana* i *Mesnevijske* Dželaludina Rumija, po sebi već predstavlja vrstu vrijednosnog suda u odnosu na zatečenu tradiciju i jasno pokazuje da Ahmed Sudi Bošnjak dotadašnju pisanu tradiciju komentiranja perzijskih klasika nije smatrao mjerodavnom i dostatnom. Vlastiti komentatorski opus Sudi piše i predstavlja kao korektiv i u to se lahko uvjeriti na osnovu samog štiva njegovih komentara. U njima autor, manje ili više opravdano i argumentovano, kritikuje i odbacuje filološka objašnjenja svojih prethodnika ili savremenika do te mjere da je sama tradicija zabilježila negativnu kvalifikaciju Sudija kao „svojeglavog učenjaka (*fazil-i anud*)“ (str. 35).

Zanimljiva je povijesna podudarnost vezana za perzijsku književnost na globalnom nivou: upravo onih godina kada sa književnim radom prestaje Abdurahman Džami (u. 1492), po mišljenju nekih autora posljednji autentični predstavnik klasične perzijske književnosti čija smrt predstavlja početak dekadence (str. 9), na Zapadu, tačnije u okrilju Osmanske države javlja se prvi pjesnik porijeklom sa prostora Balkana koji se oglašavao na perzijskom i ostavio divan pjesama – veliki vezir sultana Fatiha, Mahmud-paša Anđelović *Adni* (u. oko 1420-1470?). Iako je ova smjena mnogo obećavala, vrijeme će pokazati da se genij osmanskih autora više zrcalio u oblasti komentarske literature perzijskih klasika nego izvornih književnih djela napisanih na perzijskom jeziku, kojih ima nekolicina. Stoga ne čudi što je Sudi sav svoj opus posvetio upravo toj oblasti, potpuno u skladu sa općim duhom epohe.

Autori su knjigu podijelili u četiri velike tematske cjeline. Prva cjelina naslovljena je „Perzijski jezik i književnost u Maloj Aziji i na prostoru Osmanskog carstva od polovine XI do kraja XVI stoljeća“ (str. 11-25). Očekivano i u skladu s naslovom, autori u ovom dijelu povijesno razmatraju pitanje prodiranja, prisutnosti i utjecaja perzijskog jezika i književnosti (obrnuti redoslijed ove sintagme jednako bi vrijedio) prvo u državi Seldžuka i glavnom gradu Konji, a potom i u državi nasljednici, Osmanskom carstvu, koje je inkorporiralo u svoj teritorijalni sastav oblasti bivših državica u Maloj Aziji, uključujući i postojeću tradiciju. Mala Azija je i u ovom periodu vladavine Seldžuka bila poprište višejezičnosti između arapskog, turskog i perzijskog jezika u islamskom kontekstu i svaki jezik je imao svoje mjesto i funkcije. Situacija se neće značajnije promijeniti ni kasnije za vrijeme Osmanlija. Nesumnjivo je da su Osmanlije, skupa sa svim ostalim učenim tradicijama islamskih zemalja koje su osvojili, usvojili i afinitet prema perzijskoj književnosti i jeziku. Samo prisustvo Dželaludina Rumija u seldžučkoj Konji dovoljan

je pokazatelj snage perzijske književne tradicije u Maloj Aziji. Autori nakon toga prelaze na ispitivanje statusa perzijskog jezika kod Osmanlija navodeći primjere leksikografske literature, prijevoda perzijske klasike i naposljetku, što je i najznačajnije za temu studije, komentare osmanskih autora na djela perzijske klasične književnosti. Nakon tog dijela, slijedi poglavlje o životu i djelu Ahmeda Sudija Bošnjaka u kome autori donose niz novih obavijesti o životu, djelovanju, putovanjima i učiteljima Ahmeda Sudija. Kao i uvijek, i ovdje se pomno čitanje opusa pokazalo izuzetno korisnim i za rekonstrukciju autorovog života jer njegov opus sadrži stanovit broj autobiografskih bilješki. Posebno istaknuta sklonost Ahmeda Sudija prema putovanju našla je jasne obrise u njegovom djelu: poput šejha Sa'dija čija je djela komentarisao, Ahmed Sudi je za svoje vrijeme bio veoma agilan putnik. Posjetio je i dulje ili kraće boravio u Istanbulu, Džarbekru, Damasku, Ba'lbeku i Tripoliju u današnjem Libanu, zatim u Iraku (Bagdad, Kufa, Nedžef), Egiptu i neizostavno u Arabiji, gdje je obavio hodočašće. Iako se kretao mimo oblasti u kojima je perzijski jezik dominirao, Sudi je svoja putovanja iskoristio da se sretne sa nekolicinom utjecajnih perzijskih učenjaka pred kojima je učio. Kao njegovi učitelji spominju se Muslihuddin Lari, Ahmed Kazvini, Sabuhi Bedehšani, Halimi Pirvani i drugi (str.28-29).

Nakon ove prve tematske cjeline koja tretira pitanje uspostave perzijskog jezika i kulture u Maloj Aziji a potom i kod Osmanlija, kao i bio-bibliografiju Ahmeda Sudija Bošnjaka, autori u nastavku knjige donose tri tematske cjeline od kojih svaka predstavlja fokusirano čitanje Sudijevog komentara na sljedeća djela perzijske klasike: Sa'dijev *Dulistan* (str. 43-79), Sa'dijev *Bustan* (str. 81-114) i Hafizov *Divan* (str.115-162). Svaki od ta tri tematska bloka slijedi sličan obrazac: na početku autori govore o samom autoru i njegovom djelu dajući obavijesti o njegovom značaju, tematskim i stilskim odrednicama, sadržaju, jeziku, potom u nastavku pišu o prisutnosti i utjecaju navedenog djela izvan granica današnjeg Irana u onim oblastima gdje su perzijski jezik i književnost ostvarili određeni utjecaj, naposljetku i u Osmanskom carstvu, da bi nakon toga prešli na ispitivanje Sudijevog komentarskog postupka. Tekst Sudijevih komentara diktirao je raspored i klasifikaciju materijala. Autori su, u skladu sa tekstom komentara koje tretiraju, i svoju analizu podredili i raščlanili na nekoliko nivoa, a to su: pisanje i izgovor, gramatika (fonetski, morfološki, sintaksički podnivo), stilistika i metrika, kulturna historija i semantika. Potrebno je napomenuti da su autori koristili perzijske prijevode osmanskog teksta Sudijevih komentara, sa povremenim i mjestimičnim uvidom u osmanski izvornik. S obzirom na to da Sudi u svojim komentarima često navodi mišljenja svojih prethodnika ili savremenika sa kojima polemíše i čija mišljenja opovrgava ili prihvata, Sudijevi komentari su samodostatna tekstualna cjelina koja reprezentativno predstavlja tradiciju u kojoj je pisao.

Sasvim je jasno da je cjelokupan komentarski opus Sudija sazdan od primjera analize perzijskog izvornika na nekom od navedenih nivoa analize, te nije bilo moguće, a ni potrebno, zahvatiti većinu materijala. Autori studije su se fokusirali na posebno upečatljive primjere u kojima Sudi iznosi svoje mišljenje, najčešće ispravno, ponekad netačno a često i na zajedljiv način. Da bi čitaocima približili osjećaj izvornika, autori su na kraju svake tematske cjeline posvećene jednom od tri navedena remek-djela perzijske klasike dodali odlomak iz Sudijevih komentara u kojima komentariše pripovijest u prozi, ili po jedan bejt iz Sa'dijevog *Bustana* i Hafizovog *Divana*. Komentatorski postupak u cijelosti je vidljiv i u tim kratkim odlomcima izvornika.

Na kraju knjige dolaze Zaključak (str. 163-164), Sažetak (str. 165-166), Popis izvora i literature (str. 167-173), Biografije autora (str. 175) te Indeks imena i toponima (str. 177-184). Na kraju je potrebno naglasiti da studija dr. Namira Karahalilovića i dr. Munira Drkića *Ahmed Sudi Bošnjak: Komentator perzijskih klasika* predstavlja važan konceptualni pomak u odnosu na dosadašnje napise o Sudiju jer predstavlja primjer kompetentnog i fokusiranog iščitavanja teksta Sudijevih komentara, smještanje i samjeravanje njegovih zaključaka i u odnosu na tradiciju komentarske literature u Osmanskoj državi, ali i u odnosu na istraživanja savremenih autora. U tom smislu popunjena je velika praznina jer na bosanskom jeziku konačno imamo monografiju o jednom od najboljih osmanskih poznavalaca perzijske književne tradicije. U tom smislu pohvala pripada i mladoj, ali agilnoj izdavačkoj kući Fondaciji „Baština duhovnosti“ iz Mostara, kojoj ovo nije prva knjige iz domena bosanskohercegovačke pisane baštine na orijentalnim jezicima. S obzirom na to da se i studija o Ahmedu Sudiju Bošnjaku javlja u sklopu edicije pod naslovom Biblioteka „Kulturna baština“, očekivati je da ćemo i u budućnosti imati priliku čitati studije i monografije o našim autorima koji su pisali na orijentalnim jezicima.

Ahmed Zildžić